

РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*О.О. Захаркін, канд. екон. наук, доцент;
А.К. Курбанова, студентка,
Сумський державний університет, м. Суми*

У роботі обґрунтовані теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської системи. Проаналізовано функціонування системи державного регулювання банківської системи в Україні, а також обґрунтовано можливі напрямки її вдосконалення.

Ключові слова: державне регулювання, банківська система, центральний банк, банківський нагляд, активи, пасиви, доходи, витрати.

В работе обоснованы теоретико-методологические основы государственного регулирования банковской системы. Проанализировано функционирование системы государственного регулирования банковской системы в Украине, а также обоснованы возможные направления её усовершенствования.

Ключевые слова: государственное регулирование, банковская система, центральный банк, банковский надзор, активы, пассивы, доходы, расходы.

ВСТУП

Розвиток державного регулювання банківської системи є одним із важливих питань, які зараз доводиться вирішувати Україні. Сучасний розвиток фінансової системи характеризується наявністю механізмів та інструментів регулювання з боку держави. Головними цілями регулювання банківської діяльності є підтримка стабільності банківської системи, конкретного середовища серед банків та захист інтересів вкладників і кредиторів. Вирішення саме цих завдань дозволить, з одного боку, ефективно виконувати банками свої головні функції, а з іншого – забезпечити стійкість і динамічний розвиток національної економіки.

Існуючі трансформаційні перетворення в нашій державі ускладнюють процес забезпечення ефективного та стабільного функціонування банківської системи і потребують відповідних механізмів регулювання. Першочерговим завданням є забезпечення конкурентоспроможності банківських установ як основних провідників монетарної політики, інститутів акумулювання та перерозподілу вільних фінансових ресурсів. Тобто сучасна система регулювання повинна забезпечувати стійку рівновагу, надійність та ліквідність банків, що відповідає цілям грошово-кредитної політики та здійснює стимулювальний вплив на економічне зростання держави.

Істотне значення державного регулювання в забезпеченні стабільності банківської діяльності зумовило постійну увагу дослідників до його різних аспектів. Перші спроби оцінки роль банківської діяльності у зарубіжній економічній науці були здійснені стосовно ролі кредиту такими відомими вченими: А. Смітом, Д. Рікардо, Дж. Ло, А. Вагнером, С. Мілем, І. Фішером, М. Фрідманом та іншими. Важливу роль у дослідженні питань регулювання банківської діяльності та розроблення механізму й інструментів їх регулювання відіграли такі вчені, як Дж. Кейнс, Р. Бернд, Г.Джонсон, Е. Долан, Ф. Мишкін, Л. Харріс та інші.

Серед російських вчених варто зазначити З. Бора, Є. Жукова, Л. Красавіну, В. Колеснікова, О. Лаврушина, В. Міловідова, Г. Панову, С. Пятенко, В. Усоскіна та інших. Регулюванню банківської діяльності, грошового обігу та кредиту присвячені праці багатьох вітчизняних вчених, зокрема, О. Василика, В. Вітлінського, А. Гальчинського,

А. Даниленка, О. Дзюблюка, О. Заруби, Т. Ковальчука, Н. Костіної, І. Лютого, А. Мороза, П. Нікіфорова, А. Пересади, О. Пилипченка, М. Пуховкіної, М. Савлука, О. Шарова, В. Ющенко та багатьох інших.

Методика дослідження базується на використанні законів, прийнятих Верховною Радою України, постанов та декретів Кабінету Міністрів, указів Президента України, які регламентують діяльність комерційних банків, нормативних документів Національного банку України, методичних матеріалів міжнародних організацій. Застосовуються методи системного аналізу, статистичного, графічного групування, типізації, порівняння та графічне представлення результатів дослідження. Для аналізу конкретних регулятивних процесів діяльності комерційних банків України використані матеріали Національного банку України у цій сфері.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування системи державного регулювання банківських установ та розроблення механізмів її реалізації в Україні в умовах трансформації економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основні задачі банківського регулювання й нагляду:

- забезпечення стабільності та надійності банківської системи;
- захист інтересів вкладників банків;
- створення конкурентного середовища у банківському секторі;
- забезпечення відкритості політики і діяльності банківського сектору.

Необхідність банківського регулювання та нагляду в умовах ринкової економіки ні в якому разі не означає виключення саморегуляції банківського сектору через ринкові механізми.

В умовах трансформації економіки в Україні реформується банківська система, і одним із найважливіших компонентів цього процесу є створення системи пруденційного банківського регулювання та нагляду.

В Україні згідно із законом «Про банки й банківську діяльність» функції банківського регулювання та нагляду здійснює Національний банк України. Що стосується регулятивної функції, то її виконують різні департаменти центрального апарату Національного банку України. Для здійснення нагляду за діяльністю банків у центральному апараті Національного банку України створена служба нагляду, що складається з Комісії з питань нагляду і регулювання діяльності банків, департаментів та управління, а саме:

- департаменту реєстрації та ліцензування банків;
- департаменту безвізного нагляду;
- департаменту інспектування банків;
- департаменту з питань роботи з проблемними банками;
- управління координації з питань банківського нагляду. На рівні регіональних управлінь Національного банку створені відповідні підрозділи.

Нагляд за діяльністю банків НБУ та його установи традиційно здійснюють за допомогою двох методів:

- безвізного (дистанційного, заочного) нагляду;
- візного інспектування банків.

Безвізний нагляд - це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, а також застосування наглядовими органами певних заходів з метою реагування на проблеми і недоліки, виявлені в діяльності банків. Безвізний нагляд ґрунтується на аналізі

звітності, що подається органам банківського нагляду на регулярній основі і дає їм можливість відстежувати фінансовий стан банків.

Безвиїзний нагляд використовується як система раннього застереження, що дозволяє наглядовим органам приймати рішення про застосування до банків коригувальних заходів до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки на місці [1-3].

Аналітична оцінка динаміки розвитку банківської системи України за останні 2 роки показала скорочення кількості банків при покращенні їх якісних характеристик. Загальні активи і пасиви за період з 01.01.2008 по 01.10.2009 рік зросли майже в 1,5 раза [5].

Таблиця 1 - Основні показники діяльності банків в Україні за 2008 – 2009 рр.*

Роки	Назва показника, млрд грн			
	Активи	Пасиви	Прибуток	Розмір капіталу
01.01.2008	619,004	599,396	0,8	69,9
01.02.2008	623,637	603,347	1,3	71,5
01.03.2008	635,245	614,350	2,1	75,2
01.04.2008	667,351	645,631	2,9	79,3
01.05.2008	680,431	658,011	3,9	80,6
01.06.2008	691,473	668,495	4,3	81,9
01.07.2008	722,518	698,685	5,3	84,7
01.08.2008	741,830	716,939	6,2	88,8
01.09.2008	765,611	739,857	22,4	92,2
01.10.2008	782,779	755,604	8,0	93,5
01.11.2008	822,384	790,493	9,4	97,5
01.12.2008	889,687	850,600	10,1	103,2
01.01.2009	973,332	926,086	9,7	121,4
01.02.2009	953,929	902,954	2,5	126,7
01.03.2009	938,580	881,829	2,0	126,6
01.04.2009	935,084	870,665	3,5	124,5
01.05.2009	939,040	869,399	-5	119,8
01.06.2009	932,833	858,067	-7,1	117,0
01.07.2009	944,458	864,695	-10,2	116,8
01.08.2009	951,900	869,2	-13	125,4
01.09.2009	970,800	881,2	-15,4	123,9
01.10.2009	987,800	893,5	-17,2	121,6
01.11.2009	974,2	875,6	-18,2	126,9
01.12.2009	989,9	885,0	-27,7	125,6

*Складено за даними Національного банку України

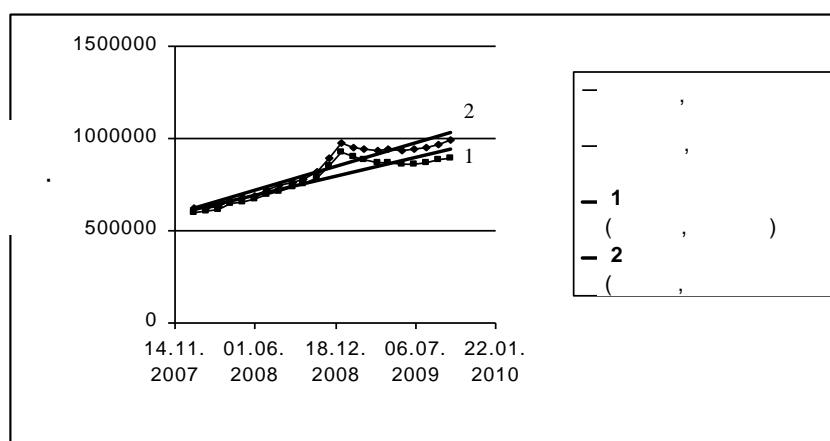

Рисунок 1 - Крива залежності активів та пасивів банку

За допомогою статистичних методів та регресійного аналізу знайдемо залежність активів та пасивів банку. Найважливішою характеристикою кореляційного зв'язку є лінія регресії, тобто функція, яка пов'язує середні значення X та Y . Кореляційно-регресійна модель взаємозв'язку являє собою рівняння регресії:

$$\text{Активи } A=645,21П-6,8; R^2=0,9081,$$

де A – активи банку;

$П$ – пасиви банку;

R^2 – коефіцієнт залежності активів та пасивів.

Дослідження показали, що активи більш залежні від пасивів. Оскільки показник залежності дорівнює 0,9081, то це означає, що активи банків розміщують вільні кошти на умовах повернення, строковості й платності у тих суб'єктів господарювання, які потребують цього для забезпечення виробничого процесу. Дослідження показали, що реальна економіка потребує більших обсягів інвестицій, необхідних для структурної перебудови України та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Держава повинна проводити у цій сфері більш активну політику сприяння розвитку інвестиційної діяльності банків. У відповідності до базових принципів банківського нагляду держава має здійснювати регулювальні функції, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування банківської системи, стабільного грошового обігу та безперервного обслуговування реального сектору економіки [4].

Велике значення для банківських установ мають показники прибутковості, тому при проведенні аналізу приділено увагу чинникам, які впливають на прибуток банку. За допомогою статистичних методів та регресійного аналізу знайдено залежність прибутку від капіталу та активів банку.

За допомогою статистичних методів та регресійного аналізу знайдемо залежність прибутку від капіталу та активів банку:

$$\text{Прибуток } Пр=0,064A-247,61; R^2=0,9087,$$

де $Пр$ – прибуток;

A – активи банку;

R^2 – коефіцієнт залежності активів та прибутку.

Дослідження показали, що активи більш залежні від прибутку. Прибуток банку - перевищення доходів над витратами, а з 01.05.2009 було навпаки перевищення витрат над доходами, тобто збитки.

Побудована таким чином модель оцінки ефективності банківської діяльності, в якій можна не тільки простежити зміну того чи іншого показника, а й виявити, до чого можуть призвести такі зміни. Такий аналіз дає змогу підвищити рівень планування та прогнозування як банку, так і банківської системи. З'ясовано, що регулювання банківської діяльності на рівні впливу на прибуток може здійснюватися й іншими шляхами. Рівень загального розвитку економіки є дуже вагомим чинником впливу як на прибутковість банківських установ, так і взаємодію українських банків зі світовими організаціями та інтеграцію до європейської банківської системи. Інтеграція банківської системи України до європейської банківської системи перш за все сприятиме процесам саморегулювання на грошовому та кредитному ринках. Однак доки в Україні ще не створені умови для вступу до Європейського співтовариства, вітчизняна банківська система повинна підвищити рівень та спектр банківських послуг і вийти на світовий банківський ринок як повноцінний партнер. Для цього необхідно вдосконалювати законодавчу

базу щодо регулювання валютних відносин та міжнародних банківських зв'язків.

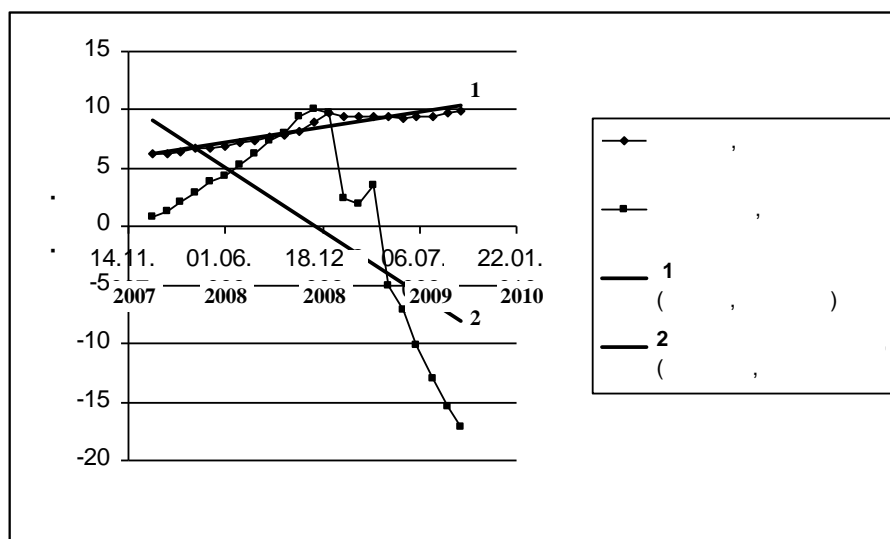

Рисунок 2 – Крива залежності прибутку від активів банку

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу обґрунтувати сутність та особливості банківської діяльності та знайти шляхи розв'язання проблем її регулювання в умовах трансформаційної економіки і сформулювати такі висновки:

1. Банківська система є необхідною передумовою дієвості ринкового механізму, а її функціонування постійно спонукає до реформування системи банківського регулювання та нагляду. В умовах трансформаційної економіки України з метою повернення довіри до банківської системи регулювання банківської діяльності повинно бути представлено не лише державними, а й незалежними органами регулювання.

2. Розвиток трансмісійного механізму має визначальний вплив на вибір грошово-кредитної політики центрального банку. Тому виділення основних каналів монетарної трансмісії в сучасних умовах та кількісна оцінка часового відставання монетарної політики дозволили б НБУ більш ефективно і точно здійснювати прогнозування динаміки грошово-кредитних показників.

3. Ефективне регулювання банківської діяльності в умовах трансформаційної економіки неможливе без фінансового механізму регулювання, який формується на системній основі і базується на відповідній нормативно-правовій базі, розробляється і проваджується різними фінансовими інститутами за допомогою інструментів безпосереднього та непрямого впливу. Такі інструменти є взаємодоповнюючими, а використання одних виступає передумовою використання інших. Залежно від інституціонального походження їх поділено на: інструменти бюджетної політики (органи законодавчої та виконавчої влади), інструменти грошово-кредитної політики (Національний банк України), інструменти страхування (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб).

4. Запропонована внутрішньобанківська система управління ризиками побудована з позицій саморегулювання та самоконтролю, що дозволяє вчасно передбачати вплив негативних факторів та розробляти заходи для їх усунення.

SUMMARY

ADJUSTING OF BANK ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF MARKET TRANSFORMATION

*O.O. Zakharkin, A.K. Kurbanova,
Sumy State University, Sumy*

This authors analyze the theory and methods of the state regulation of the banking system. Current practice of the state management and control of the banking system of Ukraine is have been examined and liable ways of its improvement are identified.

Key words: *state regulation, banking system, banking monitoring, rating estimation, assets, liabilities, revenues, expenses.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. №2121-III.
2. Інструкція №10 “Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків”, затверджено постановою Правління НБУ №343 від 30 грудня 1996 року.
3. Васюренко О.В. Банківські операції: навчальний посібник. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. - 311 с. (Вища освіта ХХІ століття).
4. Міщенко В.І., Слав’янська Н.Г., Коренева О.Г., Банківські операції: підручник – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 796 с. (Вища освіта ХХІ століття).
5. Рябушка Л. Б. Управление активами и пассивами коммерческого банка в процессе использования финансовых ресурсов // Вісник СумДУ. – 2001. - № 6 (27) – 7(28). – С. 192-197.
6. Сайт Національного банку України. - www.bank.gov.ua

Надійшла до редакції 30 квітня 2010 р.